

рень, некомерційних та благодійних організацій у схемах виводу коштів від кіберзлочинців;

- реалізації принципу невідворотності покарання та застосування у судовому порядку ефективних та пропорційних санкцій, конфіскації доходів, одержаних злочинним шляхом;

- тісного національного та міжнародного співробітництва у зазначеній сфері.

Ключові слова: кіберзлочинність, показник, протидія, статистичні відомості.

Key words: cybercrimination, indicator, counteraction, statistical information.

ПЧОЛКІН ВАЛЕРІЙ ДМИТРОВИЧ

*Харківський національний університет внутрішніх справ,
професор кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології,
доктор юридичних наук, професор*

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СТРУКТУРІ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Криміналістична методика є важливим і невід'ємним інструментом діяльності органів досудового розслідування, оскільки вона розробляє найбільш раціональні й оптимальні способи розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. Удосконалення криміналістичної методики як системи знань і окремого розділу криміналістики має відбуватися через узагальнення та філософське осмислення накопиченого емпіричного матеріалу, пізнання наукових фактів, що належать як до злочинної діяльності, так і до сфери протидії злочинності. Для того, щоб вона повною мірою виконувала поставлене перед нею завдання, її структура має бути логічною й відповідати основним методологічним засадам. У зв'язку із цим питання удосконалення структури методики розслідування вважаємо важливим і актуальним.

Слід зазначити, що загальні положення криміналістичної методики, у тому числі питання змісту структури окремих методик розслідування злочинів, неодноразово були предметом дослідження українських науковців Л. І. Аркуші, А. Ф. Волобуєва, В. А. Журавля, В. О. Малярової, Р. Л. Степанюка, В. В. Тищенко, О. В. Федосової, С. С. Чернявського, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька, Б. В. Щура та інших. У сучасній криміналістичній літературі більшість учених трактує криміналістичну методику як систему наукових положень і розроблених на їх основі рекомендацій щодо організації і здійснення розслідування та запобігання окремим видам кримінальних правопорушень. Слід звернути увагу на те, що незважаючи на низку важливих напрацювань в окресленій царині, у змісті структури методики неоднозначно трактуються питання

оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження, взаємодії під час організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також розшукової роботи слідчого. Тому вважаємо вкрай важливим розкрити сутність оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження й показати його місце в структурі методики розслідування кримінальних правопорушень у сучасних умовах.

Методологічною основою для виконання поставленого завдання слід уважати сучасні наукові погляди відомих вітчизняних учених-криміналістів та фахівців у галузі теорії оперативно-розшукової діяльності, які дотримуються позиції, що структурування будь-якої системи знань є невід'ємним процесом для оптимізації її пізнавальної функції.

Слід звернути увагу, що зміст структури методики розслідування кримінальних правопорушень поступово доповнювався новими елементами згідно з умовами, в яких формувались особливості процесуальної діяльності, законодавча регламентація та криміногенна ситуація. У зв'язку з цим науковці постійно акцентували увагу на наявності оперативно-розшукового аспекту в структурі методики розслідування кримінальних правопорушень, який виявлявся в питаннях взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час проведення організаційних та оперативно-розшукових заходів, а також слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

У цьому контексті В. Ю. Шепітько наводить структуру окремої криміналістичної методики до якої належать: криміналістична характеристика злочинів; обставини, що підлягають з'ясуванню у кримінальному провадженні; особливості виявлення ознак того або іншого виду злочинів; дії на етапі відкриття кримінального провадження; тактика слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; профілактичні дії слідчого [1, с. 417].

В монографічному дослідженні Б. В. Щур до структури криміналістичної методики відносить комплекси слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів не тільки на початковому етапі розслідування злочинів, а й відповідні їм комплекси слідчих дій та оперативно-розшукових заходів наступного етапу розслідування [2, с. 139–140].

Такого погляду дотримується В. О. Малярова, яка до структури методики розслідування злочинів відносить й такі елементи як: виклад тактики проведення початкових слідчих дій і супутніх оперативно-розшукових заходів; особливості виявлення ознак злочинів, організації взаємодії, планування розслідування, профілактичної діяльності слідчого, а також подолання протидії розслідуванню тощо. Вона зазначає, що виявлення злочинів – це специфічний процес, спрямований на одержання інформації, необхідної для вирішення питання про початок кримінального провадження, в якому поєднується і допроцесуальна, і процесуальна діяльність суб'єктів, що входять до різних структурних підрозділів правоохоронних органів [3, с. 380].

На думку В. А. Журавля, цей напрям отримання доказової інформації повинен враховуватись у структурі методики розслідування злочинів бо він охоплює не тільки дії з відображення самих фактичних даних,

а й дії з їх виявлення, оскільки припустимість доказів залежить від припустимості їх джерел, а також припустимості засобів і способів їх виявлення [4, с. 344].

Інші науковці вважають вимогою часу те, що невід'ємною складовою окремих криміналістичних методик мають стати рекомендації щодо особливостей тактики негласних слідчих (розшукових) дій. Як відомо, ці питання упродовж багатьох років розробляються в науці оперативно-розшукової діяльності. Сьогодні необхідно, по-перше, відповідні знання інтегрувати в криміналістику, а по-друге, надалі розвивати основні положення. Зараз уже важко уявити методику розслідування складних категорій злочинів без висвітлення специфіки проведення негласних слідчих (розшукових) дій і тактичних операцій, до складу яких вони входять [5, с. 242; 6, с. 117].

Останнім часом у наукових дослідженнях та спеціальній юридичній літературі фахівці в галузі теорії оперативно-розшукової діяльності більше уваги почали приділяти питанням оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження. Вони також вважають, що криміналістична методика має відбивати особливості (специфіку) отримання доказів із застосуванням сил та засобів оперативно-розшукової діяльності, зокрема під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій [7, с. 246; 8, с. 238–246].

Отже, аналіз наведених вище позицій демонструє те, що окремі науковці відносять до елементів криміналістичної методики особливості виявлення кримінальних правопорушень, взаємодії слідчого з органами, які проводять оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії, організацію подолання протидії розслідуванню та інші елементи, які в теорії оперативно-розшукової діяльності традиційно належать до оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження.

Підтримуючи таку позицію і поділяючи зміст цих поглядів, видається доцільним визначити місце й роль оперативно-розшукового забезпечення в структурі методики розслідування кримінальних правопорушень. Уважаємо, що роль оперативно-розшукового забезпечення кримінального судочинства зумовлена необхідністю застосування сил та засобів оперативно-розшукової діяльності під час проведення оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на створення оптимальних умов для: здійснення повного й об'єктивного процесу доказування; подолання або нейтралізації протидії розслідуванню; виконання функції захисту (безпеки) учасників кримінального процесу, а також гарантування реалізації принципу невідворотності відповідальності винних за скоєне.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика: підруч. / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель. [та ін.] : за ред. В. Ю. Шепітька. 5-те вид. переробл. та допов. К. : Ін Юре, 2016. 640 с.

2. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик: монографія. Харків : Харків юридичний, 2010. 320 с.
3. Малярова В. О. Теоретичні основи формування методики розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків. *Науковий вісник ЛДУВС*. 2013. № 4. С. 377–382.
4. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан: монографія. Харків : Право, 2021. 448 с.
5. Степанюк Р. Л. Проблеми розвитку криміналістичної методики в умовах реформування кримінальної юстиції України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 236–245.
6. Шевчук В. М. Проблеми формування та удосконалення окремих криміналістичних методик. *Challenges in Science of Nowadays : Proceedings of the 5th Intern. Sci. and Practical Conf.* (July 16–18, 2020). Washington, USA, 2020. P. 117–127.
7. Сокурєнко В. В., Чернявський С. С. Проблеми оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування у справах про фінансове шахрайство. *Науковий вісник КНУВС*. 2010. № 1. Ч. 2. С. 246–255.
8. Пчолкін В. Д., Федосова О. В. Інтеграційні процеси та їх вплив на формування структури методики розслідування злочинів. *KELM*. 2020. № 5. С. 238–246.

Ключові слова: криміналістична методика, оперативно-розшукове забезпечення, структура методики, розслідування, кримінальне правопорушення.

Key words: forensic methodology, operational and investigative support, structure of methodology, investigation, criminal offense.

ЦЕХАН ДМИТРО МИКОЛАЙОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри криміналістики, доктор юридичних наук, доцент*

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОШУКОВОЇ РОБОТИ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛИ

Діяльність оперативних підрозділів щодо протидії злочинності здійснюється на основі загальних та спеціальних принципів оперативно-розшукової діяльності, важливе місце серед яких займає принцип наступальності. Реалізація цього принципу у практичній площині роботи оперативних підрозділів вимагає від оперативних підрозділів вжиття ініціативних та наступальних заходів з метою своєчасного виявлення осіб і фактів, які становлять оперативний інтерес, припинення злочинної діяльності на ранніх стадіях, своєчасного початку оперативної розробки осіб та груп, які готують вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів.

У теорії та практиці оперативно-розшукової діяльності комплекс заходів, спрямованих на реалізацію такої системи завдань, утворює